

Doporučený postup

Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

pro používání opatření omezující pohyb osob

Část I. Úvodní ustanovení

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen „MPSV ČR“) v návaznosti na § 89 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, stanovuje pro účely používání opatření omezující pohyb osob v zařízení sociálních služeb následující Doporučený postup Ministerstva práce a sociálních věcí ČR pro používání opatření omezující pohyb osob (dále jen „Doporučený postup“)

Doporučený postup upravuje problematiku užití opatření omezující pohyb osob, vycházející z §89 Zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Část II. Úvod a terminologie

2.1 Výklad pojmů

Pro účely Doporučeného postupu Ministerstva práce a sociálních věcí pro používání opatření omezující pohyb osob se rozumí:

- Opatřením omezujícím pohyb osob jsou taková opatření, která zamezí uživateli sociální služby pohybovat se svobodně a bez omezení a tím projevat svou svobodnou vůli.
- Opatřením ochrany se rozumí taková opatření, která jsou používána z důvodů dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu osob, jimž jsou sociální služby poskytovány a zároveň mohou omezit volný pohyb osob.
- Místností zřízenou k bezpečnému pobytu se rozumí prostor upravený takovým způsobem, že při jeho užití člověkem, který ohrožuje svoje zdraví a život nebo zdraví a život jiných osob, nedojde k jeho zranění, ale uklidnění.
- Fyzickým úchopem je přímý fyzický kontakt s výslovným úmyslem omezit pohyb osoby z důvodu ohrožení zdraví či života uživatele nebo jiných osob.
- Rizikovou situací je situace, kdy uživatel sociálních služeb ohrožuje svoje zdraví a život, nebo zdraví a život jiných osob.

- Rizikovým chováním je chování a jednání uživatele, které může vést k přímému ohrožení jeho zdraví a života nebo zdraví a života jiných fyzických osob
- Dobou nezbytně nutnou je doba, po kterou trvá situace ohrožení života či zdraví uživatele či jiné osoby.

2.3 Hlavní zásady

- Při poskytování sociálních služeb nelze používat opatření omezující pohyb osob, s výjimkou případů přímého ohrožení jejich zdraví a života nebo zdraví a života jiných osob, a to pouze po dobu nezbytně nutnou.
- Uživatelé sociálních služeb mají právo na důstojné zacházení, péči a úctu i při nezbytnosti omezení jejich pohybu.
- K omezení pohybu uživatele lze přistoupit pouze tehdy, když byly bez úspěšného výsledku použity všechny ostatní možné strategie pro zabránění takovému jednání uživatele, kterým ohrožuje zdraví či život svůj nebo jiné osoby a rizika vyplývající z neomezení pohybu uživatele jsou větší než rizika vyplývající z jeho omezení.
- Rozsah a povaha omezení musí být přiměřená míře aktuálního ohrožení a individualitě uživatele. Omezení je ukončeno ihned, jak pomine situace ohrožení.

2.4 Opatření ochrany

- V souvislosti s užitím prostředků, které mohou uživatelům sociálních služeb omezit volný pohyb, je vždy nutné vyhodnotit, zda je daný nástroj užíván jako prostředek omezující pohyb osob, či zda je nástrojem ochrany uživatele. Pokud je opatření užíváno jako ochrana či je potřebnou pomůckou pro podporu uživatele a zároveň v některých případech může bránit pohybu, mělo by být užito pouze v případě, že je to nezbytné. Vždy je pak nutné zohlednit konkrétní okolnosti a potřeby uživatele.
- Poskytovatel písemně vymezuje situace, kdy při užití ochranných prostředků může dojít k porušení svobody pohybu uživatele včetně pravidel pro řešení těchto situací. Podle těchto pravidel poskytovatel postupuje.
- Poskytovatel písemně zpracovává vnitřní pravidla pro postup při užití prostředků ochrany a podle nich postupuje.
- Opatření ochrany by mělo být použito pouze na základě úplného a svobodného souhlasu uživatele. Tento souhlas může uživatel odvolat kdykoliv v průběhu služby. Ujednání o použití opatření ochrany a podmínkách jeho použití může být součástí smlouvy o poskytování

sociálních služeb. Při hodnocení, zda je prostředek ochrany nezbytný je nutné zvážit možnost jiných opatření, které nebrání svobodnému pohybu uživatele a zohlednit v rámci individuálního plánování průběhu sociální služby u uživatele.

- Vždy je nutné použít nejmírnější možnou formu ochranného opatření tak, aby riziko omezení svobody pohybu bylo co nejmenší.
- V případě, že uživatel není z důvodu nepříznivého zdravotního stavu schopen vyjádřit informovaný souhlas s použitím ochranných opatření, posuzuje toto opatření odborný tým. Členové týmu jsou zejména: ošetřující lékař, sociální pracovník, pracovník určený pro individuální plánování s uživatelem a zákonný zástupce uživatele.
- Záznam z jednání týmu poskytovatel eviduje v rámci individuálních záznamů o službě uživatele.

Část III. Zvládnutí rizikového chování

3.1 Předvídání a zabránění rizikovému chování

- Příčiny rizikového chování nejsou vždy zřejmé. S některými rizikovými faktory a symptomy je však spojena větší pravděpodobnost výskytu. Při jejich průběžném vyhodnocování lze rizikovému chování často předejít. Při poskytování sociálních služeb je nutné, aby si pracovníci byli těchto faktorů a preventivních strategií vědomi. Vyhodnocování rizikových situací by mělo být součástí dokumentace uživatele.
- Při užití opatření omezující pohyb osob je nutné vždy zachovávat individuální přístup vycházející z potřeb uživatele. Při práci s uživatelem, u kterého existuje riziko nutnosti opatření omezující pohyb osob, organizace pravidelně provádí a vyhodnocuje analýzu dané situace, ve které dochází k chování, které ohrožuje život či zdraví uživatele nebo jiné osoby. Organizace zjišťuje příčiny rizikového chování a následně upravuje podmínky, které mohou být spouštěčem nebezpečného chování u uživatele nebo odstraňuje jinou příčinu, která vede k takovému chování např. uspokojením potřeb uživatele. Tyto analýzy jsou součástí plánování a způsobu přehodnocování procesu poskytování sociální služby u uživatele v písemné podobě.
- Při užití opatření omezující pohyb osob organizace užívá takové postupy, které jsou pro uživatele vhodné s ohledem na jeho věk, pohlaví, tělesný vzrůst.

3.2 Plánování pro zvládnutí rizikového chování

- Poskytovatel průběžně aktualizuje individuální plány péče uživatele služeb s rizikem v chování, zaměřené na minimalizaci pravděpodobnosti, že se rizikové chování bude opakovat.

- V případě opakujícího se rizikového chování poskytovatel zpracovává v rámci individuálních plánů péče část věnující se prevenci rizikového chování a postupům pro jeho eliminaci, který bude obsahovat:
 - všechny zvažované primární a sekundární strategie prevence,
 - podrobný konkrétní popis postupů pracovníků v případě rizikového chování daného uživatele, včetně definování všech opatření, které mohou být použity.

Část IV. Užití opatření omezující pohyb osob

- Všechna opatření omezující pohyb osob v zařízení sociálních služeb musí být v souladu s právní odpovědností a povinnostmi poskytovatele a jeho jednotlivých pracovníků a s právy uživatelů služby.
- Péče v zařízení je poskytována takovým způsobem, aby se zabránilo vzniku rizikových situací a to jak jakoukoliv činností nebo naopak nečinností.
- Při vyhodnocování poskytované péče se přihlíží:
 - ke všem rizikům, která bylo možné v souvislosti s daným postupem předvídat, včetně rizik spojených s alternativním postupem, nebo ponechání „volného průběhu“;
 - k tomu, zda byla použita omezující opatření v posloupnosti podle zákona a po co nejkratší nutnou dobu;
 - k přiměřenosti opatření s ohledem na dané okolnosti.
 - názory odborníků a existující odborná literatuře k podobným situacím.

4.1 Souhlas s použitím fyzických zásahů

- Uživatel, pokud je toho schopen, dává k užití opatření omezující jeho pohyb informovaný souhlas, jakmile je to možné.
- Schopnost, zda je uživatel schopen dát informovaný souhlas posuzuje tým¹. Souhlas uživatele by měl být vyžádán v době, kdy se vypracovává plán užitých opatření. Rozhodnutí o schopnosti dát souhlas by mělo být učiněno po zvážení, zda uživatel služeb
 - rozumí povaze a důvodu pro navržených opatření
 - rozumí očekávaným přínosům i rizikům navržených opatření,
 - rozumí důsledkům situace, kdy nebude souhlasit s užitím opatření omezujících pohyb,

¹ Složení týmu definuje poskytovatel ve vnitřních pravidlech poskytování sociální služby

- má schopnost se rozumně rozhodnout.

4.2 Podmínky, které musí být splněny, než je přistoupeno k opatřením omezujícím pohyb.

- Při užití opatření omezující pohyb osob jsou vyčerpány všechny možnosti verbálního i nonverbálního zklidnění situace.
- Při užití opatření omezující pohyb osob jsou použity všechny strategie vedoucí ke zmírnění napětí – odvrácení pozornosti, rozptýlení, aktivní naslouchání aj.
- Při práci s uživatelem s rizikem v chování je nutné zachovávat individuální přístup, vycházející z aktuálních potřeb uživatele.
- Uživatel je informován, že bude proti němu použit zásah opatření omezující pohyb.
- Po splnění výše uvedených podmínek lze přistoupit k zásahu opatření omezující pohyb, jestliže riziko nepřistoupení k zásahu převyšuje riziko užití omezovacího opatření.

4.3 Situace užití opatření omezující pohyb osob

- V rizikové situaci lze provést potřebné opatření pomocí fyzických úchopů (pravidla šetrné sebeobrany), ve kterých je personál proškolen, za přítomnosti odpovídajícího množství pracovníků.²
- V rámci jednoho zařízení je zajištěna možnost přivolání posily.
- Trvá-li situace ohrožení, připouští se umístění uživatele do místnosti zřízené k bezpečnému pobytu, kde je zajištěn řádný dohled personálu. Místnost zřízená k bezpečnému pobytu musí svojí dispozicí a vybavením zajistit důstojnost zde umístěné osoby.
- V případě nutnosti je jako opatření omezující pohyb možná aplikace léků podle podmínek uvedených v zákoně.
- Situace omezení trvá jen po dobu nezbytně nutnou, dokud trvá ohrožení chováním uživatele. Nikdy nesmí být jejím smyslem trestání či vyvolání pocitu viny uživatele, stejně jako nedostatek pracovníků.

▪ ² Fyzické úchopy vycházejí z metodiky pravidel šetrné sebeobrany dle MPSV.

4.4 Situace po zásahu

- Po použití opatření omezujícího pohyb uživatele jsou zákonní zástupci uživatele o této skutečnosti informováni. Poskytovatel je schopen toto doložit v písemné podobě.
- Zákonní zástupci uživatele jsou informováni neprodleně, jak to situace umožňuje.
- Je-li důvodné podezření, že zásahem došlo u uživatele nebo pracovníka zařízení k poškození zdraví nebo k závažné psychické újmě, je těmto osobám poskytnuta okamžitá odpovídající odborná pomoc.

4.5 Evidence situace zásahu a její pravidelné vyhodnocování

- Poskytovatel sociálních služeb je povinen vést evidenci případů použití opatření omezujících pohyb osob.
- Evidence případů použití opatření omezujících pohyb osob obsahuje:
 - jméno, příjmení a datum narození osoby, vůči které bylo opatření uplatněno
 - datum a čas počátku a místo použití opatření omezujícího pohyb osob
 - důvod použití opatření omezujícího pohyb osob
 - jméno, popřípadě jména a příjmení osoby, která opatření omezujícího pohyb osob použila
 - souhlas lékaře včetně informace, zda bylo opatření omezující pohyb osob použito na základě předchozí indikace lékařem a vyjádření lékaře v případech, kdy k použití opatření omezujícího pohyb osob došlo bez předchozí indikace lékařem;
 - datum a čas ukončení použití opatření omezujícího pohyb osob;
 - popis situace bezprostředně předcházející užití opatření omezující pohyb osob.,
 - záznam o informování zákonného zástupce uživatele, nebo jde-li o nezletilou osobu, která byla svěřena na základě rozhodnutí příslušného orgánu do péče jiné osoby, tuto osobu;
 - popis případných poranění osob, ke kterým došlo při použití opatření omezujícího pohyb osob;
- Kromě evidence, uvedené v zákoně, se doporučuje evidovat k následné analýze a vystopování společných prvků situací, které vedou k užití opatření omezujícího pohyb uživatele
 - způsob použitého opatření omezujícího pohyb osoby
 - výčet osob přítomných u incidentu
 - analýza situace

- Pro uživatele, u kterého dochází k použití opatření omezujícího jeho pohyb, se provádí analýza situace, která k zásahu vedla. Údaje, které se využívají pro analýzu situace, jsou součástí evidence situací zásahu.
- Cílem této analýzy je
 - pokus o pravděpodobné zjištění příčiny (i pomocí rozboru podrobně vedené evidence, zachycující a popisující situace, ve kterých bylo překročeno k užití opatření omezujícího pohyb osoby)
 - následná úprava podmínek, které mohou být spouštěčem nebezpečného chování u uživatele
 - nebo jiné odstranění příčiny, která vede k takovému chování
 - Poskytovatel má písemně zpracována vnitřní pravidla:
 - pro předcházení situacím, při kterých může dojít k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob a postup, pokud k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob dojde; podle těchto pravidel poskytovatel postupuje;
 - ve kterých vymezuje situace, při kterých může dojít k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob a postup, pokud k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob dojde; včetně pravidel pro řešení těchto situací a definovaného okruhu osob; podle těchto pravidel poskytovatel postupuje;
 - pro vedení individuálních záznamů pro předcházení a řešení situací, při kterých může dojít k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob a postup, pokud k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob dojde; podle těchto pravidel poskytovatel postupuje;
 - Poskytovatel společně s uživatelem, v jehož jednání je možné předpokládat ohrožení jejího zdraví a života nebo zdraví a života jiných osob, plánuje, průběžně hodnotí, popřípadě mění průběh poskytování sociální služby s ohledem na prevenci rizikového chování.
 - Poskytovatel vytváří a uplatňuje systém získávání a předávání potřebných informací mezi zaměstnanci o prevenci, průběhu a postupech řešení rizikových situací, kdy může dojít k ohrožení zdraví a života uživatelů sociálních služeb nebo zdraví a života jiných osob.

Část V. Formy opatření omezující pohyb osob

5.1 Fyzické úchopy

- Užití fyzických úchopů může pomoci zabránit zranění personálu a uživatelů. Jakmile je to možné, je uživateli přiměřeným a srozumitelným způsobem vysvětlen důvod použití opatření omezujících pohyb osob. V případě potřeby je toto vysvětlení později znovu zopakováno.
- Užití fyzických úchopů je přiměřené věku, výšce, váze a pohlaví klienta.
- Při užití fyzických úchopů je zachována důstojnost uživatele.
- Fyzický zásah je omezen na co nejkratší nutnou dobu s cílem dosáhnout maximální bezpečnost pro všechny zúčastněné.
- Žádný fyzický zásah není proveden se záměrem způsobit bolest.
- Fyzické úchopy provádí pouze odborně vyškolený personál.

5.2 Místnost zřízená k bezpečnému pobytu

- Jediným důvodem pro umístění uživatele v místnosti zřízené k bezpečnému pobytu je zvládnutí jeho chování, kterým ohrožuje svoje zdraví a život nebo zdraví a život jiných osob.
- Místnost zřízenou k bezpečnému pobytu lze použít v rizikové situaci pouze tehdy, pokud byla neúspěšně použita jiná opatření k zabránění rizikového chování a zklidnění nedošlo ani po užití fyzických úchopů.
- Pro užití tohoto opatření má poskytovatel písemně stanovena jasná pravidla a postupy a definován okruh osob, které postupují při užití opatření omezující pohyb; podle těchto pravidel poskytovatel postupuje.
- Uživatel je v místnosti zřízené k bezpečnému pobytu pouze po dobu nezbytně nutnou.
- Uživatel nezůstává v místnosti zřízené k bezpečnému pobytu bez šatů.
- Osoba umístěná do místnosti zřízené k bezpečnému pobytu má možnost přivolat pomoc.
- Pobyt v místnosti zřízené k bezpečnému pobytu osob bude ukončen, pokud již nehrozí ohrožení zdraví a života uživatele nebo jiné osoby. Ukazatelem je verbální i neverbální klid uživatele.
- Uživatel v místnosti zřízené k bezpečnému pobytu je řádně monitorován v dokumentaci písemně stanoveným pracovníkem, který nejméně každých 15 minut provádí zápis, co uživatel během pobytu v místnosti zřízené k bezpečnému pobytu dělá.

- Místnost určená k bezpečnému pobytu by neměla být v době, kdy není užívána uzamčena, aby ji uživatelé mohli kdykoli podle potřeby sami využít. Tento postup je významný i jako preventivní opatření.
- Místnost zřízená k bezpečnému pobytu svým vybavením i zajištěním odpovídá potřebám cílové skupině uživatelů v zařízení, pro které je zajištěna.
- Místnost zřízená k bezpečnému pobytu je důstojným prostředím a svým vybavením vede ke zklidnění, nikoli zranění uživatele.
- Prostředí místnosti zřízené k bezpečnému pobytu zajišťuje uživateli tepelný a světelný komfort.

5.3 Užití léků

- K užití léků lze v rizikové situaci přistoupit pouze tehdy, pokud byla neúspěšně použita preventivní opatření k zabránění rizikového chování a zklidnění nedošlo ani po užití fyzických úchopů.
- Jediným důvodem pro užití léků rychlého uklidnění, mimo nutnou medikaci ze zdravotních důvodů, je zvládnutí jeho chování, kterým ohrožuje svoje zdraví a život nebo zdraví a život jiných osob.
- O ordinaci a aplikaci léků rozhoduje lékař, který je přivolán.
- Ordinance a aplikace léků rychlého zklidnění se řídí příslušnými právními předpisy.

Část VI. Odpovědnosti poskytovatele

6.1 Vzdělávání pracovníků

- Poskytovatel má vypracován systém vzdělávání pracovníků v problematice zvládnutí rizikového chování. Tento vzdělávací systém má specifikovanou úroveň vzdělávání v souvislosti s úkoly pracovníků, jak často by mělo probíhat, a techniky ve kterých by měl být vzděláván.
- Pracovníci přímo poskytující péči absolvují výcvik v postupech prevence, snížení eskalace a pravidlech šetrné sebeobrany při rizikovém chování.

6.2 Všeobecné odpovědnosti

- Při jakékoli formě užití opatření omezující pohyb osob přímí nadřízení pracovníků organizace zajišťují, že:
 - budou řádně posouzeny a splněny potřeby klientů s náležitým zřetelem na potřeby pečovatелů,

- v celém průběhu, kdy je nutné užít opatření omezujících pohyb osob, bude dbáno maximální bezpečnosti zúčastněných.
- Poskytovatel je odpovědný za provádění postupů a směrnic, které vycházejí ze všech aspektů individuálních plánů péče vypracovaných pro jednotlivé uživatele s rizikem v chování.

FORMULÁŘ UŽITÍ OPATŘENÍ OMEZUJÍCÍ POHYB OSOB

(poznámka: Tento formulář je nutné vyplnit při každém užití opatření omezující pohyb uživatele)

Jméno a příjmení uživatele: _____ Datum narození: _____

Datum a čas počátku incidentu: _____ Datum a čas ukončení incidentu: _____

Místo požití opatření omezující pohyb osob: _____

Zúčastnění pracovníci: _____

Svědci: _____

Popište důvod užití opatření omezujícího pohyb uživatele	
Popište vše co předcházelo situaci (a dříve použité strategie)	
Popište událost (a fyzický zásah) a udejte, jak dlouho trval	
Popište, jak incident skončil	
Popište případná zranění (a co se na základě toho stalo)	
Popište případná poškození majetku	
Popište vše, co jste dále podnikli	
Uveďte všechny osoby, které jste informovali	
Návrhy na zvládnutí budoucích incidentů	

Příloha 1. - souhlas lékaře včetně informace, zda bylo opatření omezující pohyb osob použito na základě předchozí indikace lékařem a vyjádření lékaře v případech, kdy k použití opatření omezujícího pohyb osob došlo bez předchozí indikace lékařem;

Příloha 2 - záznam o informování zákonného zástupce uživatele, nebo jde-li o nezletilou osobu, která byla svěřena na základě rozhodnutí příslušného orgánu do péče jiné osoby, tuto osobu;

Jméno osoby, která vyplňuje formulář: _____ Funkce: _____

Podpis: _____ Datum záznamu: _____